

20. marec 1983 (1 rok, 7 mesiacov)

Vezieme sa popoludní s Hankou rýchlodráhou do Mníchova. Všade je pokoj. Pristúpi asi štyridsaťpäťročná žena a sadne si oproti nám. Medzi ňou a Hankou sa, samozrejme, rozvinie rozhovor, v jeho priebehu sa Hanka predstaví menom. Je teda vonku, že žena má pred sebou „dievčatko“. Rozpráva Hanke, že práve ide z práce domov. Keď Hanka ukáže na jej veľkú tašku, žena hneď vysvetlí, že po ceste domov nakúpi a potom sa bude ponáhľať domov upratať a variť. Neostane však pri tom: „Keď budeš veľká, aj ty to budeš raz robiť.“ Hanka prikývne. Svetlú budúcnosť poznačenú dvojitou záťažou by táto žena nejakému „Petříkovi“ zrejme tak farbisto nevymaľovala.

4. apríl 1983 (1 rok, 8 mesiacov)

Oddelenie etnológie v Dahlemskom múzeu je pre dieťa veľmi príťažlivé témou lodí a domov. Preto som ho s Hankou navštívila.

Ako všetky ostatné deti loží hore–dolu po lodi, ktorá je vyhradená pre deti. Pred touto loďou sa však usadil sálový dozorca. Opakovane zasahuje deťom do hry a stanovuje hranice toho, čo je dovolené.

Medzitým sa Hanka priblížila k susednej lodi a natiahla ruku, aby sa dotkla vesla. No k dotyku nedošlo. Dozorca je rýchlejší. Jeho zákazy a napomínanie Hanku zastrašili. Vrátila sa na loď určenú na hru. Od tejto chvíle však opakovane vysielala pri preskúmaní lode neisté, spýtavé pohľady smerom k dozorcovi. Jej radosť z hry a pohybu je preč.

Obe nás loď prestala baviť, a tak sme prešli k juhomor-skému domu. Hoci je tento dom postavený tak, že je zo všetkých strán otvorený, sprístupnili ho len na jednom úzkom mieste. Keď Hanka prekĺzla popod lano tvoriace zábranu,

znova nás prísne napomenuli obaja prítomní sáloví dozorcovia. Hanka definitívne zneistela, chytila sa ma za ruku a pošepkala mi: „Mami, ujo vyhreší.“

9. apríl 1983 (1 rok, 8 mesiacov)

Sme v berlínskej ZOO, stojíme pred veľkým výbehom pre opice a pozeráme sa, ako sa celá tá opičia banda naháňa, vyberá si blšky a háda sa. Pre deti je to všetko veľmi zábavné. Zrazu sa vynorí veľký pavián, samec, a malé opičky utečú. Mám na jazyku vetu v úctivom tóne: „Pozri, teraz prišiel veľký opičí ocko.“ Takto by som, pochopiteľne, už svojím hlasom celú pozornosť sústredila na toho jedného opičiaka, pripísala mu dôležitosť a výnimočnosť len kvôli tomu, že je to ocko. Takmer to isté mi vykĺzne pri levoch. Tu sa mi to už nepodarilo prehltnúť, pri najväčšom z levov som povedala úctivým tónom: „A to je teraz leví ocko, pozri, aký je veľký.“ Leví ocko chodí za mrežami hore-dolu rovnako deprimovane ako všetky ostatné levy, no už samotný môj hlas a spôsob, ako som ho vyzdvihla, spravili z *ocka* čosi mimoriadne. Všetky ostatné levy pri ňom vybledli.

Odovzdávam Hanke patriarchálny systém. Nemá význam starostlivo vyberať emancipačné knižky, keď jej na druhej strane bez problémov poviem, že šéfom rodiny je ocko, že on je ten *najväčší*, že ja ako žena pri jeho zjavení pociťujem osobitnú bázeň a že všetci ostatní členovia rodiny sú podriadení najväčšiemu, hoci je to v každodennom behu našej rodiny inak.

Ktovie, koľko takýchto úctivých poznámok o bytostiach mužského rodu my ženy vyslovujeme bez toho, že by sme si to hneď uvedomili. Nečudo, že muži tak získavajú pred ženami neuveriteľný náskok, čo sa týka rešpektu vo všetkých veciach, a že sú malí chlapci sebavedomí, veď aj oni raz budú v role *ocka*.

15. apríl 1983 (1 rok, 8 mesiacov)

Pozerám si výstavu Hodlerových diel v Národnej galérii. Hanka je, samozrejme, so mnou. Keď sa ocitneme v sále, kde visí triptych zobrazujúci dve alegorické ženské postavy v manieristickej póze, pozorujem Hanku, ako sa postaví pred obraz a pokúša sa napodobniť postoj vyobrazených postáv. Darí sa jej to výborne a jej póza sa zhoduje s obrazom.

Až teraz mi dochádza, že pred dvoma dňami v oddelení metráže obchodného domu všelijakými smiešne krčovitými pózami napodobovala vystavené figuríny. Je teda schopná vnímať veľmi prepiate gestá a postoje. Toto manieristické správanie pociťuje ako niečo zvláštneho a chce ho napodobiť. V takomto postoji však vždy vídava len ženské postavy; v obchodnom dome, na výstave, vo výkladoch a v neposlednom rade na reklamách po celom meste.

Hanka stretla na výstave ďalšie dieťa, s ktorým sa skamarátila a hrala. Sálový dozorca sa plne sústreďí na obe deti a nespúšťa ich z očí. Keď sa napokon jedno z detí dotkne výstavnej skrinky, okamžite príbehne a veľmi rázne ich napomenie. Hanka sa schová u mňa. Teraz sa celá tá múzejná autorita obracia proti mne a obviňuje ma zo všetkých možných porušení mojej povinnosti dozerať na dieťa.

Neodpovedám a odchádzam. Považujem tú nafúkanú hru za príliš hlúpu. Lenže *ujo* mal posledné slovo. Hrešil mamu.

17. apríl 1983 (1 rok, 8 mesiacov)

Veľa chodíme po meste a aj na výletné miesta v Grunewalde a inde. Všade vidíme motorky. Hanka sa zastavuje pri každej motorke a fascinovane stroje pozoruje. Dotýka sa ich a vždy sa chce na ne posadiť, čo jej občas aj dovoľím. Niekedy prichádza majiteľ, postaví sa k motorke, vrcholne okázalo si za-

pína koženú bundu, zakladá helmu atď. Hanku to všetko fascinuje. Zakaždým sú to muži – stále znova muži.

V kaviarni Möhring sme sa stretli s Jürgenom; no a na čom prišiel – na motorke. Aj jej milovaný Jürgen jazdí na motorke – a, ako inak, je to muž. Už vravieva: „Ujo motor-ku.“ Nedalo sa tomu vyhnúť. Nemôžem jej predsa pri každom motorkárovi vykladať, že aj ženy môžu jazdiť na motorke.

Skôr než Hanka vôbec rozpozná svoju vlastnú rodovú identitu, už vie, ktoré oblasti života patria mužom. Má teraz rok a trištvrte a už vie: „Ujo hovorí“, „Ujo motorku“, „Ujo pusinku“, „Teta holá“, „Teta upratuje“.

19. apríl 1983 (1 rok, 8 mesiacov)

Musíme Hanke kúpiť oblečenie na leto. Hanka o to vôbec nejaví záujem. Je jej jedno, čo má na sebe, len aby to neľahalo a neškriabalo. Nakúpim to najnutnejšie a náhlime sa z obchodného centra domov. Doma už však chcem vidieť aj na nej, čo som jej kúpila a či jej to je dobré. No ani tu nechce skúšať. Ide mi na nervy, že to nechce, napokon som za to vydala peniaze, teším sa a chcem, aby vyzerala pekne. Chcem, aby so mnou zdieľala moju radosť. Tak ju zakaždým, keď jej oblečiem niektorý nový kus oblečenia, posielam pred veľké zrkadlo do druhej izby. Pritom jej vravím, ako pekne vyzerá. Po viacerých opakovaníach sa jej hra zapáči a pred zrkadlom prejavuje radosť. Pritom sa uprene díva na mňa. Rozumiem tomu pohľadu: „Či nie som dobré dievčatko, že sa teraz kvôli tebe teším z nových šiat?“

Prostredníctvom môjho očakávania sa naučila, aká je hodnota nových kusov oblečenia a „krásy“. Napodobovala moje emócie, ktoré som jej pomerne intenzívne predviedla – sú rovnako vzorom správania ako všetko ostatné.

Som si úplne istá, že u syna by mi nezaujím o módu nešiel na nervy. V najskrytejšom kútiku svojich predstáv by som od neho neočakávala, že bude so mnou zdieľať moju radosť z nového oblečenia, ale akceptovala by som jeho nezaujím, pretože je to chlapec. V prípade dcéry to vyzerá inak. Matka nestrpí, aby bola dcéra iná.⁷ To neznamená, že by som sa vedome postavila a povedala, že musí byť ako ja, nie, mala som celkom opačnú snahu. A napriek tomu to väzí veľmi hlboko vo mne, že svoju dcéru meriam rovnakou mierou ako seba samu. Odchýlky sa nepripúšťajú: „Dcéra je pre matku súčasne dvojníčkou – tou druhou; matka (...) vnucuje dieťaťu osud. Je to spôsob, ako hrdo prijímať vlastné ženstvo, aj ako sa zaň pomstiť.“⁸

Simone de Beauvoir objavuje túto tendenciu dokonca aj u veľmi angažovaných matiek, dbajúcich na blaho detí. Vyslovuje názor, že táto tendencia vzniká z presvedčenia, že je múdrejšie urobiť z dieťaťa „správnu“ ženu, pretože ako takú ju spoločnosť ľahšie prijme.

21. apríl 1983 (1 rok, 8 mesiacov)

Sme v botanickej záhrade a Hanka hravo pobieha. Tri razy nás oslovia parkoví dozorcovia a vymenujú nám, čo nesmieme: stúpať na trávnik, prejsť za reťaz, ba ani rýpať kamienkom do cestičky. Zákaz vždy vyslovuje muž.

Deň predtým v ZOO jej tiež dozorca mužského rodu zakázal hojdať sa na reťazi. Pred týždňom na trhu ju napomenul zasa muž, keď si skrátila cestu po látke vyloženej na zemi. Cudzie ženy ju nezvyknú napomínať, ani jej nezvyknú nič zakazovať. Je to v tom, že v inštitúciách sú osoby vybavené autoritou, ktorá im dáva moc napomínať, vždy mužského rodu?

Na základe týchto zážitkov vytvorila Hanka zaklínaciu formulku „Ujo vyhreší“ pre všetko to, čo by rada robila, ale

o čom tuší, že to nie je dovolené (napríklad zvonieť pri všetkých dverách). Je práve vo vývinovom štádiu, keď si buduje vnútornú autoritu tým, že ju pomenúva. Fakt, že sa táto autorita prejavila práve v obraze muža, nie je po jej zážitkoch prekvapujúci. Navyše vidí, že aj mama rešpektuje „ujove“ zákazy a príkazy, niekedy dokonca sama využíva zaklínaciu formulku. Pristihla som sa pri tom, že niekedy poviem „Ujo vyhreší“, aby som sa vymanila z kritickej, stresovej situácie.

Začína mi byť jasné, prečo majú ženy vo svojom vystupovaní voči mužom väčšie zábrany ako naopak. Prečo majú muži už vopred danú autoritu, najmä v pozícii nadriadených. Prečo sa ženy správajú aj voči svojim priateľom, manželom a známym defenzívne a vždy sa usilujú robiť všetko správne, za žiadnu cenu si nedovolia urobiť chybu. Ak sú autority v prvom rade mužského rodu, ako má malé dievčatko dospieť k vybudovaniu rodovo neutrálneho Nadja?

22. apríl 1983 (1 rok, 8 mesiacov)

Počas dňa sa Hanka viackrát pýta na všetkých našich známych mužov, pýta sa, kde sú. Rudi, Joachim, ocko, Walter, Hans – všetci sú stále v práci a nejakým záhadným spôsobom majú okrem mňa i iné ženy popoludní čas, aby sa s ňou zahrali. Sú učiteľky, pracujú na polovičný úväzok alebo majú popoludní skôr voľno a urobia si čas aj na hru s deťmi. Ženy sú v jej živote viac prítomné. Naopak, mužov obklopuje aura neustálej neprítomnosti.

Až teraz, keď som si to uvedomila, si spomeniem, ako doma v Mníchove na Hankinu pravidelnú otázku, kde je ocko, pravidelne odpovedám: „V práci.“ To isté sa dozvie, keď sa pýta, kde sú otcovia jej kamarátov: „V práci.“ Takto odpovedajú všetky matky.

Vari matky doma celý deň nič nerobia? Kto nám všetkým

– mužom i ženám – zamotal hlavu tak, že ako práca sa nám ráta len to, čo prináša peniaze a odohráva sa mimo domu? Na vine je zrejme samozrejmosť, s ktorou na detské otázky, kde je ocko, mamy označovali a označujú činnosť muža ako „prácu“, zatiaľ čo ich vlastná práca sa atomizuje na jednotlivé pojmy ako varenie, pranie, umývanie, upratovanie, venovanie sa dieťaťu, nakupovanie, umývanie riadu atď. – teda na všetko možné, len nie na *prácu*.

24. apríl 1983 (1 rok, 8 mesiacov)

Hanka si chce stále znova prezeráť obrázkovú knižku, ktorú dostala. Je to gýčovitý, sladkastý príbeh o malom dievčatku a jeho každodenných zážitkoch vo výrazne „ženskom“ štýle. Napríklad: „Dnes svieta slnko, musím si teda dať klobúk. No či v ňom nevyzerám roztomilo?“ Hanka už napodobňuje gestá dievčatka, strká si prsty do úst a klopie oči. V knižke sa, samozrejme, vyskytujú aj chlapi, no vždy ich označujem len ako deti a vyhýbam sa pomenovaniu ich rodu. Napriek tomu – neviem, prečo –, keď sa niekde zjaví chlapec, Hanka ho okamžite správne pomenuje. Očividne je jej schopnosť rozlišovať pohlavia už celkom sformovaná.

Večer sme pri fontáne vedľa ihriska. Je tam skupinka asi dvadsaťročných mladých ľudí, dve dievčatá, dvaja chlapi, ktorí hrajú a spievajú na gitare. Gitarista má dlhé vlasy a džínsy ako všetci ostatní. Pre Hanku je to „ujo“, o ktorom bude blúzniť ešte celý večer. „Ujo gitaru!“ Určite som ho ja neoznačila ako „uja“ a s ostatnými v skupinke nebola v kontakte, takže nemohla takto zistiť, kto je muž a kto žena. Neoznačila ho tak skôr preto, že bol hlavným aktérom tejto skupinky? Stále si kladiem otázku, podľa čoho spozná, či je niekto muž alebo žena, chlapec alebo dievča. Aj keď chýbajú vonkajšie signály, podľa ktorých môže dieťa rozpoznať po-

hlavie, Hanka označí pohlavie dotyčnej osoby s úplnou istotou. Možno dieťa vníma výrazové a pohybové signály žien a mužov, ktoré my už nerozoznávame, pretože naše vnímanie je otupené zdanlivou samozrejmou rodových rolí.⁹

Keď sme na cestách v cudzej krajine, ktorej reč, písmo atď. neovládame, musíme sa orientovať podľa iných vecí. Pozorujeme gestá, výraz tváre, výraz očí, postoj – skrátka, celé vystupovanie, a vieme, s kým máme dočinenia. Prečo by to malo byť pre deti vo svete dospelých inak? My dospelí sme exotickou spoločnosťou, v ktorej sa naše deti musia zorientovať. Preto svojím mimoriadne citlivým vnímaním, porovnateľným s najjemnejšími senzormi, vidia všetko, čo sa týka rodových rozdielov a čo my vo svojej otupenosti už nevidíme. Samotný život v spoločenstve ich učí, aké je „správne“ budúce správanie muža a ženy.

26. apríl 1983 (1 rok, 8 mesiacov)

Hanka chce sedieť v aute vpredu a preskúmať ho. Dovolím jej to, no pomerne rýchlo, ešte predtým, než ju samu prestane hra baviť, ju posadím do detskej sedačky. Keď odchádzame, premietam si celú situáciu a musím pripustiť, že som u Hanky mala podstatne menej trpezlivosti prizerať sa jej „šoférovaniu“ než u Jurka. Bolo to naozaj len preto, že som teraz mala menej času? Urobila som si jednoducho v Jurkovom prípade viac času?

27. apríl 1983 (1 rok, 8 mesiacov)

Ideme po ulici, na ktorej bývame. Predbehne nás pár, mladší muž a asi štyridsaťročná žena. Žena nesie veľkú, na prasknutie naplnenú nákupnú tašku.

Medzi mnou a Hankou sa rozvinie takýto dialóg:

Hanka: „Čo nesie tá pani?“

Ja: „Veľkú tašku.“

Hanka: „Čo je v nej?“

Ja: „Možno bola nakupovať v supermarkete a teraz nesie nákup domov.“

Hanka: „A potom navarí.“

Ja: „Áno.“

Hanka: „A potom navarí svojmu mužovi.“

Ja: „Možnože varí aj pre svoje deti, a nie pre muža.“

Na ďalšie vysvetľovanie som sa nezmohla, tak ma Hankino konštatovanie zaskočilo a šokovalo.

28. apríl 1983 (1 rok, 8 mesiacov)

Som na feministickom podujatí. Jedna zo žien začne okrem iného rozprávať o deťoch a o rodových rozdieloch. Zdôrazňuje rozdiely medzi svojím synom a svojou dcérou a dôvodí: „To sú proste danosti.“ Prisahá, že ich oboch vychovávala rovnako; napokon svoj charakter v materskej role nemôže vraj meniť od jedného dieťaťa k druhému. Okrem toho rodovo špecifickú výchovu vraj z celej duše odmieta. Trocha o tom diskutujeme. Vtedy povie, že si všimla jeden rozdiel, ktorý jej až teraz zišiel na um: „Svoju dcéru česám častejšie než syna. Jednoducho sa mi páči, keď vyzerá pekne. Už ho obmedzujem česanie na to najnutnejšie. Ale on ani nepotrebuje, aby som ho tak často česala, pretože je taký pekný, že už ani krajší nemôže byť.“

Aha, takže takto! Dievčatá a ženy sa na rozdiel od chlapcov a mužov viac „potrebujú“ skrášľovať. Muž je a ostane jednoducho taký, aký je. Niet na ňom čo meniť a skrášľovať.